

פתרון הבחינה בידיעת העם והמדינה א'

שאלון 031101

מוגש על-ידי נעמי בלנק

מורה ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון : מבוא 1870 – 1920.

שאלה 1 :

שינויים בתחומי הרפואה והטכנולוגיה :

בעידן המודרני התרחשה המהפכה טכנולוגית ומדעית שהפכה לחלק מרכזי ומשפיע על אורח חיינו ותרבותו של האדם המודרני. השינויים היו מרחיקי לכת ובאו לידי ביטוי בתחומים שונים ומגוונים :

גידול עצום באוכלוסייה התאפשר בעקבות התפתחות הרפואה - אוכלוסיית העולם בכלל ואוכלוסיית אירופה בפרט גדלה באופן משמעותי : ב - 1870 היו באירופה 300 מיליון איש ו ב - 1914 כ - 500 מיליון איש. גידול זה התאפשר במידה רבה הודות להתפתחות הרפואה ופיתוח שירותי בריאות. מדע הרפואה אפשר חשיפתם של חיידקים מסוכנים , המציא חיסונים ותרופות לחיסולם. התפשטותן של מחלות מדבקות ומסוכנות כמו : דבר, מלריה, אבעבועות שחורות שגרמו לתמותה רחבה נעצרה, שירותי רפואה ושירותים סניטאריים שהתפתחו בערים הגדולות תרמו לצמצום מקרי המוות שמקורם בכלוך וזוהמה. חל שיפור משמעותי באיכות המזון והתוצרת החקלאית הגיעה ממקום למקום באמצעי תחבורה מודרניים. הגידול באוכלוסייה הביא לתחילתה של הגירה המונית : מהכפר אל העיר, ממדינה למדינה באירופה והגירה בין יבשתית מיבשת ליבשת. 70 מיליון איש היגרו מאירופה לאזורים שונים בעולם ובעיקר לאמריקה ולאוסטרליה. ארה"ב משכה את מרבית גלי ההגירה ונחשבה ל "ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות" בשל אופייה הליברלי וההזדמנויות הכלכליות שהציעה.

בתחום הטכנולוגיה - המצאות כמו : הטלגרף - 1844, הטלפון - 1876, פיתוח האנרגיה החשמלית ונורת החשמל. הנורה החליפה את תאורת הגז ושינתה את חיינו של האדם : קצב החיים ומהלכם לא נקבע עוד ע"י השמש אלא ע"י האדם המפעיל אנרגיה חשמלית ויכול להאריך את היום לצורך בילוי בשעות הפנאי ולצורך שעות עבודה נוספות. המושג "חיי לילה" קיבל משמעות מיוחדת ויחד עימו גם התפתחה תרבות הפנאי. על בסיס זה נבנה הראינוע הראשון שנקרא אח"כ קולנוע והיה סוג בידור חדש.

שאלה 2 :

הסיבות לצמיחתה של התנועה הציונית במאה ה - 19.

התעוררות הלאומיות בקרב עמי אירופה - עלייתה של תודעה לאומית בעקבות מאבקים לאומיים בין עמי אירופה גרמה להבלטה של תכונות ייחודיות ומאפיינים ייחודיים לכל לאום ולאום. הלאומים השונים הדגישו את המיוחד להם ; מוצא, שורשים היסטוריים, מסורת , שפה, תרבות ודת. בקרב הלאומים התגבשה התפיסה על פיה אדם נולד לתוך לאום ואינו יכול לאמץ לעצמו לאום שאינו שייך לו.

היהודים היו עדים להתפתחות הלאומיות באירופה ולמאבק העמים לעצמאות והושפעו מרעיונות ומאבקים אלה והבינו כי עליהם כמו על עמים אחרים להיאבק על זכותם להגדרה עצמית ולריבונות מדינית.

בקרב הציבור היהודי החלו להתארגן תנועות שמטרתן הגשמה לאומית. רעיונות אלה באו לידי ביטוי בכתביו ובפעילותו של רופא ומשפטן יהודי בשם יהודה ליאון - לייב פינסקר. בחיבורו - "אוטואמנציפציה - קול קורא לבני עמי".

האכזבה מהאמנציפציה - במדינות מרכז ומערב אירופה ניתן שוויון זכויות לבני עמים שונים ובמסגרת זו ניתן שוויון זכויות גם ליהודים. בצרפת, גרמניה ואוסטריה היהודי הפך שווה זכויות מבחינה משפטית, פוליטית וכלכלית. האמנציפציה פתחה בפני היהודים פתח להתקדמות והצלחה: רבים שנו את מקום מגוריהם ועברו אל העיר הגדולה, רכשו השכלה במוסדות להשכלה גבוהה והחלו להשתלב במקצועות חופשיים כמו עריכת דין, בנקאות, עיתונות, ראיית חשבון ועוד.

הצלחתם עוררה תחרות ותחושות של קינאה ושנאה מצד הסביבה. כך החלה להישמע הדרישה לשלול מהיהודים את שוויון הזכויות. רבים טענו כי היהודים הם גורם זר המנסה להשתלט על החברה, על מקורות הפרנסה ואף להשתלט על העולם.

התגברות האנטישמיות – האנטישמיות המודרנית הייתה בעלת אופי לאומי ואף גזעני במסווה "מדעי". ובתור שכזו לא ניתן היה להיאבק בה. גילויי האנטישמיות יצרו דילמה בעיני היהודים: האם הם מעוניינים לנטוש את תרבותם ודתם ולהשתלב בין העמים הזרים, או שעליהם למצוא פיתרון אחר לדחייתם או לאמץ את הפיתרון הלאומי?

היהודים בחלקם הבינו כי שינוי מנהגים ותדמית, פתיחות לחברה הסובבת תוך ביטול עצמי לא יועילו. האנטישמיות המודרנית לא נתנה כל פתח להתחמקות היא התבססה על מוצאו של אדם, על שייכותו הלאומית ואף הגזעית וברור היה כי אדם נולד ללאום, גזע ודם... אותם לא ניתן לשנות!

הכמיהה לציון: התעוררות הלאומיות באירופה השפיעה על התגברות הכמיהה לציון שעברה כחוט השני במסורת והמנהגים היהודיים. במשך שנים טיפחו היהודים תקוות משיחיות וייחלו ל"שנה הבאה בירושלים הקדושה". א"י נתפסה כארץ הקודש והקשר אליה היה בעיקרו רוחני. הגעגועים לציון גרמו ליחידים ולקבוצות לעלות לא"י ולממש את מצוות העלייה. חשוב לציון, כי במשך אלפיים שנה לא קיבלו הגעגועים לציון כל ביטוי מעשי-פוליטי. אך עם התפתחותה של הלאומיות המודרנית באירופה קיבלו הגעגועים לציון משמעות לאומית – מעשית.

שאלה 3 :

בני העלייה הראשונה רכשו קרקעות בא"י והקימו מושבות חקלאיות ראשונות. צורת ההתיישבות המקובלת בתקופת העלייה הראשונה הייתה 'מושבה' (קולוניה) המתרכזת בעבודה חקלאית. לכל איכר היה משק פרטי בבעלותו, את האדמה עיבד באמצעות פועלים שכירים. במושבה פעלו מוסדות ציבור משותפים כמו: בית כנסת ובית ספר.

פתח-תקווה הייתה דגם להתיישבות מסוג זה ואכן, בשל ייחודה וראשוניותה, זכתה לכינוי 'אם המושבות'. (למרות שהייתה המושבה החמישית שהוקמה). ייחודה היה:

- א. בחלקות הקרקע הגדולות לעיבוד חקלאי
- ב. בדרך ארגון המושבה ע"י בעלי אדמות אמידים שהעסיקו עובדים שכירים.
- ג. פ"ת שילבה בין בני 'הישוב הישן' לבני 'הישוב החדש'.
- ד. חלק מהמתיישבים היו בעל הכשרה חקלאית.

הקבוצה בדגניה (1909) - ההתיישבות בדגניה "אם הקבוצות" החלה כשקבוצת פועלים שעברה שנת הכשרה בכנרת פנתה להתיישבות באדמות אום ג'ונג. חבריה החליטו לקרוא לה בשם דגניה (על שם פרח הדגניה הנפוץ בעמק הירדן). הללו ניסו להגשים מהפכה חברתית - שיתוף ושוויון מלא: בחינוך, עבודה, מגורים ובקבלת החלטות. חברי הקבוצה האמינו כי כך ניתן יהיה להתגבר על בעיות ומכשולים אישיים בעיקר נוכח המציאות הקשה בארץ. ערכי העבודה והשיתוף הפכו ערכים עליונים מתוך הכרה כי כך ניתן לבנות חברה צודקת ושוויונית יותר שבה אין הבדלים בין אדם לאדם מבחינה כלכלית. ההון הפרטי סולק וניתן עידוד מיוחד לתכונותיו החלוציות של היחיד שבעבודה קשה ושיתוף עם חבריו יצליח לבנות חברה חדשה.

דגניה נחשבת להתיישבות ארץ-ישראלית מקורית שקידמה ערכי שוויון ושיתוף, שללה את הקניין הפרטי וקידמה את ערך הפרט. יצרה חברה שיוונית והרמונית והוכיחה כי עבודה שיתופית והרמונית מסוגלת לגבש חברה מיוחדת במינה המסוגלת להצליח כלכלית.

שאלה 4:

ערב המלחמה נוצרה באירופה מערכת של בריתות חשאיות בין קבוצות של מדינות. כך, כמה שנים לפני פרוץ המלחמה מצאו את עצמן מעצמות אירופה מחולקות לשתי קואליציות: ה"הברית המשולשת" - ברית צבאית שנחתמה בין גרמניה, אוסטריה ואיטליה ו"ההסכמה המשולשת" - ברית מדינית שנחתמה בין צרפת, רוסיה ובריטניה.

מאפייניה של מלחמת העולם הראשונה:

המלחמה הייתה מלחמה עולמית שבה השתתפו מדינות אירופאיות ולא אירופאיות. רוב המלחמה התקיימה על אדמת אירופה אך היא התרחבה גם לנתיבי הים, לאסיה ולאפריקה. שנתיים וחצי לאחר תחילתה הצטרפה גם ארה"ב למלחמה.

- א. מלחמת חפירות: תוכניות המלחמה משני הצדדים היו למלחמה שתסתיים תוך חודשים ספורים אך בפועל המלחמה נמשכה כ- 4 שנים ומרביתה הייתה מלחמת חפירות הן בחזית המערבית בין גרמניה לצרפת והן בחזית המזרחית בין גרמניה, אוסטרו-הונגריה לבין רוסיה. מלחמת החפירות הייתה מלחמת התשה אכזרית וממושכת ללא תזוזה, ללא התקדמות רגלית או אחרת, ללא כל אפשרות להכרעה. אף אחד מהצדדים לא שיפר עמדות ולא יכול היה להוביל לניצחון באמצעות התקדמות. הצבאות התחפרו ועברו למגננה מחופרת בחפירות תת-קרקעיות שהיו מוגנות באמצעות גדרי תיל תוך המטרת טונות של פצצות שנורו מתותחים ומרגמות. קרבות שהפכו לסמל היו קרבות ורדן וסום.
 - ב. המלחמה הפכה למלחמה טוטאלית - מלחמה כוללנית המשפיעה על כל תחומי החיים: הן החזית והן העורף גויסו לצרכי המלחמה.
- בחזית - נעשה שימוש בטכנולוגיות לחימה חדישות ובטקטיקות שונות שאינן צבאיות בעורף - גיוס המוני של כ- 63 מיליון איש לצבא, הנשים נאלצו להחליף את בעליהן במקומות העבודה וכל המשאבים הכלכליים של המדינה הופנו לצרכי החזית.

שאלה 5:

"ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה ייסוד בית לאומי לעם היהודי בא"י ותעשה את מיטב מאמציה להקל הגשמת מטרה זו. תוך הבנה ברורה שלא ייעשה דבר העלול לפגוע בזכויותיהם האזרחיות או המדיניות של עדות לא יהודיות הקיימות בא"י, בזכויות ובמעמד המדיני, שמהם נהנים יהודים בכל ארץ אחרת".

חשיבות ההצהרה-

1. לראשונה זכו התנועה הציונית והרעיון הציוני להכרה בינלאומית ולהבטחת תמיכה מצד אחת המעצמות הגדולות בעולם. הכרה זו פתחה בפני התנועה הציונית והיישוב היהודי, כך ניראה, אפשרויות רבות ביותר. זכותו של העם היהודי לשוב לארצו ולבנות בה את ביתו הלאומי הייתה הישג אדיר שאף הרצל לא זכה לו. הכרה בשאיפות הלאומיות של היהודים בא"י הכרה בתנועה הציונית כמייצגת שאיפות אלה.
2. ההצהרה פורסמה בתקופה קשה לתנועה הציונית וליישוב היהודי והיה בה גורם מלכד ומתזק, גורם המעורר תקווה. ההצהרה גרמה לשמחה רבה בקרב התנועה הציונית ברחבי העולם, חיזקה את מעמדה בקרב הקהילות היהודיות ובקרב היישוב בארץ, ליכדה את שורות העולם היהודי-ציוני וחיזקה את הקשר בין היישוב היהודי בארץ לתנועה הציונית.

פרק שני: בין שתי מלחמות עולם

שאלה 6 – סעיף א':

המפה המדינית של אירופה משתנה בעקבות הסכמי השלום:

שלושת הקיסריות הוותיקות: אוסטרו-הונגריה, האימפריה העותמנית והקיסרות הרוסית התמוטטו.
אוסטרו-הונגריה התפרקה ובמקומה קמו מספר מדינות לאום חדשות.
האימפריה העותמנית התפרקה ומפת המזרח התיכון שונתה. באזור מצרים, א"י, סוריה, לבנון, עירק וירדן הוחלף השלטון התורכי בשלטון מנדטורי תחת חסותן של צרפת ובריטניה שהבטיח יתר אוטונומיה לעמים באזור.
הקיסרות הרוסית התמוטטה תוך כדי מלחמה, רוסיה עוברת במהלך שנת 1917 שתי מהפכות ששמו קץ ל – 400 שנות שלטון צארי. המהפכה השנייה העלתה לשלטון את המפלגה הבולשביקית בהנהגתו של ולדימיר איליץ' לנין.
התפרקות האימפריות הביאה לשינויי גבולות וליצירת 9 מדינות חדשות באירופה על בסיס אתני: בצפון אירופה הוקמו: פינלנד, אסטוניה, לטביה וליטא.
במרכז ובדרום אירופה: פולין, צ'כוסלובקיה, הונגריה, אוסטריה ויוגוסלביה.
במדינות אירופה הותיקות חלו שינויי גבולות: הגבול בין גרמניה לשכנותיה צרפת ופולין תוקן, כמו כן חלו שינויים בגבולות שבין איטליה לאוסטריה, בין הונגריה לרומניה ובין יוון לתורכיה.

שאלה 6 – סעיף ב':

שיטת המנדטים – שינויים במפה המדינית של המזרח התיכון:

בעקבות הסדרי השלום שנחתמו לאחר המלחמה, הועברו שטחים שהיו בשליטה גרמנית ובשליטת האימפריה העותמנית לידי צרפת ובריטניה כשטחי מנדט.
מנדט הינו פיקדון, ייפוי כוח מטעם חבר הלאומים לשליטה זמנית בשטח מוגדר, כדי לפתח ולהכשיר את תושביו לעצמאות. המנדט על סוריה ולבנון נימסר לצרפת, המנדט על עיראק, עבר הירדן וא"י (פלשתינה) נמסרו לבריטניה. בכתב המנדט נכללה הצהרת בלפור שבה נקבע במפורש שעל בריטניה לקיים את ההבטחה שנתנה לעם היהודי.
שיטת המנדטים נקבעה על רקע דרישתו של וילסון להעניק לשטחים אלה עצמאות ועל רקע שאיפתן של המעצמות הקולוניאליות הישנות לקבל שטחים אלה לצורכיהן מבלי להעניק להן עצמאות. שיטת המנדטים נקבעה אם כן כפשרה זמנית המחייבת את לדווח לחבר הלאומים על פעולותיהן למען קידום העמים שבחסותן לקראת עצמאות.

- א. התחייבויות הקשורות לכלל הארץ ותושביה - התחייבה להבטיח את זכויותיהם של הלאומים השונים החיים בא"י: להבטיח את מעמדם האישי ואת זכויותיהם הדתיות.
- ב. התחייבויות הקשורות להקמת הבית הלאומי היהודי בא"י - טופס המנדט הכיר בהצהרת בלפור כבסיס למנדט. סעיפי המנדט הדגישו את הקשר ההיסטורי בין העם היהודי לבין א"י וקבעו את מחויבותה של ממשלת בריטניה לפתוח כלכלי, מדיני ומנהלי של הבית הלאומי היהודי. בפעילות זו תיעזר ממשלת המנדט ב"סוכנות היהודית" ותשתף עמה פעולה בנושאים הנוגעים להקמת הבית הלאומי. לצורך כך הוכרה ההסתדרות הציונית כ"סוכנות יהודית". ממשלת המנדט התחייבה לעודד עלייה ולעודד התיישבות ללא פגיעה באזרחי הארץ. וכן, התחייבה לשמור על השפה העברית כשפה רשמית לצד השפות הערבית והאנגלית.
- ג. נקבעו התחומים שיהיו בסמכותם הבלעדית של הבריטים – השלטון והחקיקה יהיו בידי הבריטים. הם מתחייבים לשמירת הסדר והביטחון וזכויות העדות הנמצאות בא"י.

שאלה 7 – סעיף א':

"הקבוצה הגדולה" – הקיבוץ:

בימי העלייה השנייה הוקמה מסגרת שיתופית בשם "הקבוצה הקטנה". מסגרת זו הגשימה רעיונות סוציאליסטיים במסגרות קטנות. בתקופת העלייה השלישית גבר זרם העולים ונוצר צורך ליצור מסגרות חיים גדולות ופתוחות יותר שתאפשרנה קליטת עולים והשתלבותם.. קבוצה שתתיישב על קרקע לאומית שנרכשה ע"י המוסדות הלאומיים. הקבוצה תקים מסגרת יישובית שוויונית רחבה ופתוחה. מסגרת זו תקלוט עולים חדשים ללא מיון. (בניגוד לקבוצה הקטנה שערכה מיון בין המועמדים). במסגרת זו לא תהייה עבודה שכירה וכל חבריה יעבדו על פי יכולתם ויתחלקו בהכנסות בצורה שווה על פי צרכיהם. החברים לא יחזיקו רכוש פרטי וייהנו משירותים משותפים כמו: מטבח, חדר אוכל, מכבסה ועוד.
מספר קיבוצים הוקמו במסגרת זו וביניהם ניתן לציין את: עין חרוד, תל יוסף ובית אלפא.

מושב העובדים:

בשנת 1920 ניקנו כ- 70,000 דונם בעמק יזרעאל. המטרה הייתה להקים ישוב שישלב בין רכוש פרטי, יזמה אישית ועבודה עצמית לבין עקרונות של שיתוף ועזרה הדדית.
לכל מתיישב ניתנה קרקע לאומית בחכירה. לרעיון החכירה היו יתרונות: ההנהגה הציונית תמשיך לפקח על הנעשה בישוב וגם המתיישבים לא יחששו להפוך לאיכרים ולעסוק בעבודת האדמה. במושב תיאסר עבודה שכירה ומי שיזדקק לידיים עובדות נוספות יקבל עזרה מידי חבריו לישוב. כך הובטח מימושו של רעיון העזרה ההדדית והשיתוף. במושב נקבעו וועדות משותפות הנותנות שירותים ציבוריים ותרבותיים לכלל החברים ואף סיוע כלכלי. בדרך זו יוכל כל מתיישב להיות אדון לביתו ולמשפחתו, לבטא את עצמו, את כושרו ויזמתו ולהיות אחראי על רווחיו והפסדיו. במקביל יוכל המתיישב ליהנות מחיי שיתוף ועזרה הדדית. כך למעשה שולבו רעיונות הציונות והסוציאליזם.
הניסיון מהראשון להגשמת רעיונות אלה התבצע בנהלל. ב- 1921 עלו על הקרקע 20 מתיישבים ראשונים והחלו בהכשרת הקרקע. המושב תוכנן כטבעת שבמרכזה היו מבני ציבור ומסביבה בתים ומשקים. המרכז היה משותף לכולם ומסביבו לכל משפחה הייתה חלקה אותה היא עיבדה.

שאלה 7 – סעיף ב':

הגורמים לפרוץ מאורעות תרפ"ט:

- 1) הנציב הבריטי ג'ון צ'נסלור החליף את הלורד פלומר ב- 1929. צ'נסלור היה פרו-ערבי במדיניותו ובגישתו ונתן הצדקה להתארגנויות אנטי-יהודיות.
- 2) הסתה על רקע דתי - המופתי, חאגי אמין אל חוסייני, התסיס את המוני הערבים וטען כי מטרת הציונות היא להרוס את קודשי האסלאם על הר הבית ולבנות מחדש את בית המקדש. המופתי הצליח בתעמולה זו ללכד את האוכלוסייה הערבית – מוסלמית סביבו וללכדה סביב משפחת חוסייני. הטיעון הדתי השפיע לא רק על הערבים בארץ אלא גם על העולם המוסלמי כולו המחויב להגן על קודשי האסלאם מפני כוונותיהם של היהודים.
"סכסוך הכותל" - המאורעות פרצו סביב שאלת התפילה בכותל המערבי.

תגובת הבריטים:

ועדת שאו – 1930 - ועדת שאו הזמינה נציגים בריטיים, ערבים ויהודים להעיד בפניה. מסקנות הוועדה היו:

1. יש להגביל את העלייה היהודית ליכולת הקליטה הכלכלית של הארץ תוך התייחסות למצב המשק הערבי. יש למנוע כל פגיעה בפרנסתם ובאדמתם של האיכרים הערבים.
 2. על ממשלת המנדט להתחשב ברגשות התסכול הערביים שלא זכו עדיין במידה מסוימת של שלטון עצמי.
- שר המושבות הבריטי – פאספילד, מינה ועדה נוספת במטרה לקבל גיבוי נוסף למסקנות ועדת שאו ממומחה לענייני התיישבות – הוד סימפסון.
ועדת הוד סימפסון הגיעה לא"י ובחנה את מצב ההתיישבות.

- מסקנות הועדה היו: אין מקום להתיישבות יהודית נוספת. ההתיישבות היהודית משתרעת על פני כמיליון דונם מסך 6.5 מליון דונם הראויים לעיבוד חקלאי. ההתיישבות היהודית בא"י גרמה לנישולם של ערבים רבים מאדמתם לכן, יש למנוע עלייה יהודית נוספת. יש להדק את הפיקוח על מכירת קרקעות ליהודים, יש לפתח מערכת השקיה מודרנית ולהדריך את האיכרים הערבים בשיטות השקיה וחקלאות חדישות. בעקבות מסקנות שתי הועדות פורסמו מסקנות "הספר הלבן" של פאספילד:
1. למנדט הבריטי התחייבות כפולה הן ליהודים והן לערבים.
 2. העלייה היהודית גורמת לנישולם של איכרים ערבים מאדמותיהם. לכן, יש להגבילה ליכולת הקליטה הכלכלית של הארץ תוך התחשבות במצב המשק הערבי.
 3. ממשלת המנדט תנקוט בצעדים לפיתוח שיטות עיבוד חקלאי מודרני במשק הערבי. עד שתושלם תוכנית הפיתוח לא תותר העברת קרקעות מבעלות ערבית לבעלות יהודית.
 4. יש להפסיק רכישת קרקעות יהודיות והתיישבות יהודית.
 5. יש להקים מועצה מחוקקת שתשקף את הרכב האוכלוסייה בא"י.

שאלה 8 – סעיף א':

תורת הגזע – תיאוריה מדעית המחלקת את האנושות לשלושה גזעים עיקריים: הגזע הארי הוא גזע עליון ואיכותי יותר מכל הגזעים האחרים. בתוך הגזע הארי בני הלאום הגרמני הם בעלי התכונות הגנטיות המשובחות ביותר הן במובן הפיסי והן במובן המנטאלי. בני הלאום הגרמני מגלמים בתוכם את כל כוחות היצירה, הקידמה והתרבות. ובשל תכונותיהם נועדו לאדנות - לשליטה על העולם. תחת שלטונם ייהרס "הסדר הישן" בעולם ויבנה "סדר חדש" שבו ישלוט הגזע הארי. תחת שלטונו תצעד האנושות לעתיד טוב ומזהיר יותר. גזעי הביניים בסולם הגזעים האנושי הם העמים הסלאבים שנועדו לשרת את הגזע העליון. הגזע הנחות והמאיים ביותר על עליונותו של הגזע העליון הם היהודים. דוגמאות למימוש עקרון זה:

"החרם הכלכלי" 1933-באפריל 1933 הטילו הנאצים חרם כלכלי על יהודי גרמניה. משמרות אס. אס. ניצבו בפתחי החנויות שסומנו במגן דוד ומנעו כניסת לקוחות לבתי עסק יהודיים. החרם נימשך יום אחד בלבד. על החרם הכריזו מראש וקדמו לו דברי הסתה חמורים ביותר. חוקי נירנברג 1935 - בספטמבר 1935 כונס בעיר נירנברג הרייכסטאג במסגרת הועידה הארצית של המפלגה הנאצית. באותה ועידה התקבלו שני חוקים חשובים לעתידם של יהודי גרמניה:

1. חוק אזרחות הרייך.
2. החוק להגנת הדם והכבוד הגרמניים.

חוקי נירנברג הוציאו את היהודים מחוץ לחוק, השפילו והפרידו אותם מהחברה, נישלו אותם מזכויות האדם והאזרח וקבעו הפרדה ברורה בין היהודי לבין הארי. מעתה, היהודי נחשב כבן גזע שונה, דם שונה, תרבות שונה- אדם המשולל זכויות, נירדף, מופרד בשל הסכנה לחברה הגרמנית ובשל חובתה של החברה הגרמנית להגן על עצמה מפניו.

שאלה 8 – סעיף ב':

תגובת יהדות גרמניה למדיניות הנאצית בשנות ה-30:

הקמת "הנציגות הארצית של יהודי גרמניה" – הנציגות הוקמה במטרה לשפר את תנאי החיים היום-יומיים של הפרט והמשפחה היהודיים, לסייע כלכלית וחברתית לנזקקים, ללכד את יהודי גרמניה ולהיאבק למען שמירת זכויותיהם של היהודים. בראש הנציגות עמד הרב ליאו בק. הנציגות כללה בתוכה נציגים מזרמים שונים: דתיים וחילוניים, ליברלים וציוניים ויצגה את יהודי גרמניה ביחס לשלטון החדש..

"האגודה המרכזית של האזרחים הגרמנים בני דת משה" – אגודה זו הוקמה במטרה לשמור על מעמדם המשפטי של היהודים ע"פ רוח האמנציפציה.. רבים באגודה סברו כי השלטון הנאצי לא יאריך זמן ולכן חשוב להמשיך ולהיאבק על זכויות היהודים באמצעים משפטיים כדי לעכב את נישול היהודים ממעמדם החברתי, הכלכלי והמקצועי. האגודה פעלה משפטית גם לשמירת מעמדה המשפטי של הקהילה היהודית.

"האורתודוכסים" – ניסו להגיע להסכם עם השלטונות שיאפשר המשך קיומה של מסגרת דתית נפרדת. הללו ביקשו מהשלטון שיאפשר להם להמשיך לקיים את דתם ואת מצוותיה ולהמשיך בעיסוקיהם מבלי שיהיו נתונים לסכנה.

שאלה 9 – סעיף א':

מטרות המאבק היו:

1. התנגדות לישות הציונית בא"י תוך קיום שביתה כללית וכך לשבש את מהלך החיים של היישוב היהודי ולמוטטו כלכלית.
 2. מאבק בקולוניאליזם הבריטי תוך סחיטה של ויתורים פוליטיים.
 3. המרד היה ביטוי ראשון ומשמעותי לתנועה ערבית אנטי בריטית ואנטי ציונית המסרבת בכל תוקף לפשרה.
- הוקם "הועד הערבי העליון" בראשות חאגי אמין אל חוסייני במטרה לאלץ את בריטניה להיענות לתביעות הערביות. הועד החליט על "שביתה כללית". במהלך השביתה הקים "הועד הערבי העליון" שתי ועדות: ועדות העזר: סייעו לנזקקים כלכלית. ועדות הנוער: פיקחו על ציוד האוכלוסייה להוראות "הועד הערבי העליון", ריכזו לשורותיהם קיצוניים שפעלו נגד יהודים. כך, שותק כל המשק. פועלים ערבים הוזהרו לא לצאת לעבודה אצל יהודים. נמל יפו הושבת ועל הפלאחים הערבים נאסר למכור תוצרת ליהודים. ברחבי הארץ החלו פעולות טרור נגד יהודים ונגד מוסדות השלטון הבריטי. פעולות אלה כללו: פגיעה בשכונות יהודיות בערים המערבות, ירי על אוטובוסים, רכבות, פעולות רצח, שריפת שדות ופגיעה ברכוש. הערבים זכו לתמיכה כלכלית וצבאית מצד מדינות ערב השכנות. בארצות ערב הוקמו "ועדים להגנת פלסטין" שקראו לבריטניה לבחור בין הידוק יחסיה עם הערבים או עם הציונים... הערבים סירבו לנהל כל מו"מ עם היישוב היהודי ועם התנועה הציונית.

שאלה 9 – סעיף ב':

היישוב היהודי התלבט ביחס לתגובה הולמת לטרור הערבי: "הבלגה" או "התקפה" - האם יש להשאיר את הביטחון בידי הבריטים או להגיב? האם יש להבליג? האם ההבלגה לא תחשב לחולשה? האם התגובה צריכה להיות תגובה נקודתית במבצעי הטרור בלבד או שיש להגיב בטרור נגד טרור? מהם הסיכונים בהפעלת טרור נגדי? מה עשויים להיות הישגיו וכיצד הוא ישפיע על המדיניות הבריטית? הנהגת היישוב נקטה במדיניות של "הבלגה" שמשמעותה: הגנה על יישובים שהותקפו, לחימה נגד פורעים ותוקפים, הימנעות מפעולות של טרור נגד טרור ללא הבחנה. הטיעונים שהציגה הנהגת היישוב היו:

1. לאותת לערבים כי היישוב אינו מעוניין להחרף את העימות.
2. מדיניות ההבלגה תבהיר לכל כי הציבור בארץ הוא גורם אחראי, נאמן ושומר חוק ואינו מעוניין לפגוע בחפים מפשע.
3. בקרב מנהיגי היישוב התגבשה הדעה כי הטרור לא יכריע את עתיד הארץ. עתיד הארץ יוכרע בסופו של תהליך ע"י הבריטים. לכן, יש לשתף פעולה עם הבריטים ולא לפעול נגדם. שיתוף פעולה ימתן את המדיניות הבריטית וימנע הגבלת עלייה ואיסור על רכישת קרקעות.

היו שהתנגדו למדיניות של "הבלגה": ב - 1937 הוקם "הארגון הצבאי הלאומי" האצ"ל ע"י קבוצה של פורשים מן "ההגנה" על רקע התנגדותו למדיניות "הבלגה". האצ"ל ראה את עצמו כארגון שאינו כפוף למוסדות היישוב כי אם למפלגה הרוויזיוניסטית בהנהגתו של ז'בוטינסקי שפרשה מההסתדרות הציונית והקימה את "ההסתדרות הציונית החדשה" - הצ"ח ב - 1935. ז'בוטינסקי עצמו תמך במדיניות ההבלגה אך חברי האצ"ל ומנהיגו דוד רזיאל טענו כי יש לנקוט במדיניות של "דם תחת דם", רק באמצעות פעולות של טרור נגד טרור, פעולות של נקם ניתן היה להחזיר את השקט והביטחון ולשבור את כוחות האויב.

פרק שלישי : אזרחות

שאלה 1 – סעיף א' :

הדגל – צבעי תכלת לבן על פי בגדי הכהן הגדול ביום הכיפורים, כמתואר במקרא. צבעי תכלת-לבן נקבעו גם כצבעי הטלית. שילוב מגן דוד ביזמתה של התנועה הציונית. מגן דוד היה בסמל של העם היהודי והפך לסמלה של התנועה הציונית. (בעבר הופיע מגן דוד על חותמות של קהילות יהודיות).

ההמנון - "התקווה", המנון התנועה הציונית שנכתב ע"י נפתלי הרץ אימבר בסוף המאה ה-19. ההמנון מבטא את הכיסופים לציון ואת השאיפה לעצמאות מדינית של העם היהודי בא"י. בטרם קמה המדינה היו שניסו לשנות את ההמנון : תנועת הפועלים ניסתה להחליפו בשיר "תחזקנה" המבטא את מאבקו של הפועל להשגת זכויותיו. הצינות הדתית הציעה להחליף את ההמנון במזמור תהילים "שיר המעלות בשיר ה' את שיבת ציון".
מנורה וענפי הזית – מנורת בית המקדש המופיעה במקומות שונים בתנ"ך, נקבעה כסמל המדינה. המנורה משקפת את הכמיהה לבניית בית המקדש לכל היושבים בארץ ולאלה היושבים בתפוצות, מהווה המנורה סמל יהודי.

שאלה 1 – סעיף ב' :

חוק השבות (1950 תוקן ב- 1970) : לכל יהודי, לילד, ולנכד של יהודי, לבן זוג של יהודי ולבן זוג של ילד ונכד של יהודי - יש זכות לעלות לא"י ומתוקף חוק השבות לקבל אזרחות ישראלית. מטרת החוק : מימוש זכותו הטבעית של כל יהודי לחיות במדינתו, אם רצונו בכך. בכך מגשים העם היהודי את המטרה שנקבעה בהכרזת העצמאות : "הקמת מדינה לעם היהודי".
חוק השבות מגדיר מיהו יהודי : "יהודי" – מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר והוא אינו בן דת אחרת.

שאלה 2 - סעיף א' :

המאפיינים של הליך בחירות בחברה דמוקרטית –
כלליות - כל אזרחי המדינה זכאים להשתתף בבחירות למוסדות הנבחרים - ללא הבדל דת, גזע ומין.
חשאיות – כל בוחר מצביע באופן חשאי כדי למנוע הפעלת לחץ פוליטי או אחר על הבוחרים.
שוויוניות – לכל אזרח יש קול אחד וקולו שווה לקולם של אזרחים אחרים.
תקופתיות – הבחירות מתקיימות כל תקופה קבועה בחוק, בד"כ אחת לארבע שנים.
חופשיות – קיימת תחרות הוגנת בין לפחות שני מתמודדים או לפחות שתי מפלגות. בתחרות זו באים לידי ביטוי חופש הביטוי, חופש ההתארגנות ועוד.

יתרונות :

1. השיטה היחסית מאפשרת **ייצוג פלורליסטי** לרוב העם, מיעוטים מיוצגים ע"י מפלגות שונות. ובכנסת יושבות למעשה מפלגות המייצגות את רובו הגדול של העם. המפלגות השונות יכולות לייצג את האינטרסים והרעיונות של ציבור הבוחרים שבוחר בהן.
2. שיטה זו מעודדת **צמיחה של מפלגות חדשות** בהתאם לשינויים שעוברת החברה ובהתאם לצרכים משתנים.

חסרונות :

1. השיטה היחסית מעודדת **קיומן של מפלגות רבות, לכן קיים קושי להקים ממשלה קואליציונית יציבה**. חילוקי דעות עלולים לגרום לעזיבת מפלגה קטנה את הקואליציה ולהפלת הקואליציה. המפלגות הקטנות מודעות לכוחן ובמסגרת הסכמים קואליציוניים **סוחטות ויתורים** לטובת הציבור אותו הן מייצגות. המפלגות הגדולות נאלצות להסכים לדרישות של המפלגות הקטנות.
2. בשיטה הארצית-יחסית **אין ייצוג לאינטרסים המקומיים**, יש דגש יתר על אינטרסים לאומיים ולא על האינטרסים המקומיים.

עקרונות המשטר הדמוקרטי:

עקרון שלטון העם - עקרון הכרחי לקיומה של הדמוקרטיה וביטוי לריבונות העם – לעובדה שהעם עצמו שליט במדינה ומקור כל הסמכות במדינה. העם בוחר את נציגיו אחת לתקופה קבועה בחוק הן במשטר נשיאותי והן במשטר פרלמנטארי.

עקרון הגבלת השלטון - השלטון מרכז בידי כוח רב וסמכויות רחבות. השלטון נהנה מתמיכת רוב האוכלוסייה ומקבל החלטות על פי הכרעת רוב. מכאן, יכול להיווצר מצב על פיו השלטון הופך עריץ המנצל יתר על המידה את כוחו וסמכותו כדי לקבל החלטות לא דמוקרטיות וכדי לפגוע במיעוט ו/או בזכויות האדם והאזרח. לכן יש להגבילו. הגבלת השלטון מתקיימת באמצעים פורמאליים ואמצעים שאינם פורמאליים.

עקרון הכרעת הרוב - במדינה דמוקרטית מתקיימים דעות, קבוצות ואינטרסים שונים. לכן נהוג ומקובל לקבל החלטות בדרך של הכרעת רוב. כדי לאפשר לקבוצות ויחידים לחיות יחד, נקבע כי האזרחים שווים בזכותם בתהליך קבלת ההחלטות.

הרוב והמיעוט מקבלים את העיקרון כי החלטות תמיד מתקבלות עפ"י רצונו של הרוב. כמו כן, החלטות שהתקבלו ע"י הרוב לא יפגעו בזכויותיו של המיעוט. כך לדוגמא, אין לקבל הכרעת רוב הפוגעת בזכויותיו של מיעוט דתי או אתני לקיים את מנהגיו. הרוב חייב לאפשר למיעוט לעצב את השקפת עולמו ואת דרך חייו ולהבטיח את זכויותיו.

נכתב ע"י נעמי בלנק

בית ספר לבגרות של יואל גבע